

Naizgled čine nam se sasvim neprilično i na prvi pogled bespotrebnim tekstovi koji razmatraju ekonomske, moralne i političke probleme. — To samo naizgled. Jer, suvremeno društvo ne možemo zamisliti bez »ekonomike«, a njegovo nazadovanje ili napredovanje uvelike je određeno upravo ekonomskim stanjem. Ekonomika kao sveukupnost materijalne proizvodnje i općeg bogatstva određenog društva u sebi nužno uključuje i pitanja vezana uz probleme politike i morala. Kao rezultat razvoja povijesti problemi ekonomske, moralne, i političke naravi predstavljaju također određeni misterij. Ali to nije misterij u smislu prvih i zadnjih pitanja i problema.

Posljednje poglavlje ove knjige čini nam se najzanimljivijim i najpoticajnijim. Naime, razmišljanja o *Misteriju i razumu*, a to je ujedno i naslov toga poglavlja, sama su po sebi vrlo zanimljiva. Osnovna ideja, a možda čak i autorova poruka glasi približno ovako: Svatko tko želi suprotstaviti progres i eshatologiju, povijest i misterij, ne želi ništa drugo i nema drugih namjera osim rušilačkih, razornih i protuprirodnih.

Ta je misao sama po sebi vrlo zanimljiva i služi za poticaj. Za kršćane još i više! Ona nam donosi onu istu poruku koju su i sami kršćani našli i u što u potpunosti vjeruju; sve što se u povijesti kroz nju zbiva jest putovanje prema Bogu, prema onom posljednjem koje je vječno.

VRIJEDAN PRIJEVOD JEDNOG KLASIČNOG DJELA

(*Tacit. Analī, preveo Jakov Kostović, Matica hrvatska, Zagreb, 1970*)

Dragi Džimbeg

Najveći umjetnik među povjesnicima i posljednji klasik među rimskim piscima, Tacit, dugo je vremena bio poznat našem širem općinstvu samo po fragmentarnim prijevodima prof. Zvonimira Dorogija. Pisac prvih početaka povijesti Velike Britanije (*Agrikolin život*), povjesničar starog germanskog svijeta (*Germanija*), slikar i historik raskojsa i moralnog raspadanja u doba rimskih careva (*Od smrti božanskog Augusta — Analī, Historije*) i jednog esejističkog spisa (*Dijalog o govornicima*) — odavno je zasluživao da bude predstavljen našem općinstvu cjelovitim prijevodom bar jednoga svojega djela. Međutim, prilike i neprilike nisu nam to dopuštale i naši su se povjesnici i ljubitelji klasične literature morali služiti originalnim latinskim tekstom ili prijevodima na tuđim jezicima. Taj propust i štetu popravila je Matica hrvatska kao izdavač ili, bolje, dr. Jakov Kostović, profesor klasičnih jezika, prevodilac zamašnog, stilski i jezično zgusnutog, povijesno i umjetnički najizražajnijeg i najvrednijeg Tacitova djela: *Od smrti božanskog Augusta* ili, kako se običnije nazivlje, *Analī*.

Podijeljeni u šesnaest knjiga, *Analī* obuhvaćaju razdoblje od pedeset i četiri godine, od smrti slavnog Augusta do svršetka lucidnog paranoika, zloglasnog Nerona. To će razdoblje — bremenito društvenim, političko-etičkim problemima zahuktalog carstva, bogato vojnim pobjedama i još bogatije pohlepnim ličnostima balzakovske inspiracije — ostaviti u Tacitovim *Analima* svoj vjerran, krut a lascivan portret, satkan od slavlja i raskojsi političke vrhuške i njezine spontane trulosti s počecima budućeg pada.

Protivnik carskog apsolutizma i pristaša Republike — zbog čega je poslije bio posebno cijenjen i veličan od republikanaca svih boja — Tacit nije štedio rimske vladare. Pisao je, kako sam kaže, »sine ira et studio«, i treba mu odati priznanje da nije bio konformist i krunski povjesnik. Možda su ga njegov moralistički senzus i prorrepublikansko raspoloženje poticali da radije iznosi mane careva i njihove svite nego njihove vrline, ali, u stvari, on ništa ne izmišlja, pa ako i pogriješi u svojem sudu ne čini to da zavara čitatelja (12).

Spomenimo ovdje značaj Tacitovih *Anala* u pitanju Kristove povjesnosti i kršćanskog imena. Iako su nam ta povjesnost i ime vrlo dobro poznati iz novozavjetnih knjiga, značajno je da ih susrećemo vrlo rano u tekstu starog rimskog povjesnika.

Kako je poslije požara Rima narod smatrao da je »požar naređen«, piše Tacit, »podmetne Neron krivce i stavi na najrafiniranije muke one koji su bili omraženi sa svojih gadosti, a koje prosti narod nazivaše kršćanima. Ime im to dolazi od Krista, koji, za Tiberijeva vladanja, bude pogubljen po naredbi prokuratora Poncija Pilata« (15, 44, str. 406—407). To je onaj poznati tekst, svjedočanstvo, s jedne strane, nevinosti kršćana u doba Neronovih progona i, s druge Kristove povjesnosti i stvarne osude. — U svezi s kršćanima i kršćanstvom Tacit dijeli mišljenje svojih poganskih suvremenika koji su prezirali kršćane zbog toga što nisu častili rimske bogove i što su odbacivali svako iskazivanje kulta rimskim vladarima.

Dr Kostović je, sigurno, dugo vremena radio na svojem prijevodu; nastojao ga je, očito, što vjernije i što ljepše pretočiti u naš domaći iskaz i živu hrvatsku riječ. U tome je stvarno i uspio. Stoga se Matica, pri izboru prijevoda, i odlučila za prijevod dra Kostovića. I s pravom.

Matičina izdanja »Grčki i rimski klasici« dobrano su obogaćeni ovim poznatim djelom iz rimske povijesti, a hrvatska javnost dobila je u ruke na svojem materinskom jeziku dugoiščekivani prijevod starog, stilski i sadržajno odmjerenog, poslovično zgusnutog Tacita. Strah i trepet nekadašnjih klasičara u gimnazijama, precizan a škrt u riječima, postao je odjednom lagan i jasan u vrsnu prijevodu dugogodišnjeg profesora klasičnih jezika.

Rijetkom vještinom prevodioca i znanjem pedantna profesora pristupio je dr Kostović svojem radu. Uspio je, zato, otkriti tajne Tacitova jezika i stila, pronaći sadržajnu i umjetničku nit velikog majstora i, što je jednako važno, znao je pretočiti i prenijeti u svoj prijevod svu onu tacitovsku jezgrovitost i ljepotu. Uspio je, naime, sačuvati onaj klasični ton, stilsku teksturu i pripovjedačku jasnoću tako da se i u prijevodu osjeća sugestivnost i zvuk Tacitova jezika.

Dobro će biti da i ovdje napomenemo da su u klasičnom razdoblju latinske književnosti povjesnice predstavljale posebnu literarnu vrstu. »Historiae« su, stoga, u to doba bile jednako književno, umjetničko, koliko i povijesno djelo. Pisci su, naime, istom brigom i marom težili za skladnom poetičnom ekspresijom, rječnikom i stilom, koliko i za povijesnom točnošću podataka, analiza i opservacija. »Najveći umjetnik među povjesničarima«, Tacit se u tome posebno ističe. Povijest i umjetnost za nj su »jedno te isto« (17). I baš stoga je »najveći slikar antike« (Racine) istodobno i najzanimljiviji povjesnik latinskog izraza. Njegova se djela prelijevaju iz povijesti u pripovijest ili roman, a iz pripovijesti opet u povijest i kroniku.

Kad se sve to znade, jasno je da se nije bilo lako uhvatiti u koštac s gusto zbijenim mislima, podacima i slikama, povijesnim činjenicama i slobodnim društveno-etičkim opservacijama vrsna pisca i umjetnika klasičnog iskaza, s analizama jednog društveno i politički romanesknog razdoblja rimske povijesti. Zahvaljujući spremi prevodioca, njegovu izvrsnom znanju latinskog jezika i mentaliteta, hrvatsko je općinstvo dobilo sadržajno i poetski vjeran prijevod Tacitovih *Anala* »Ab excessu divi Augusti«.

Dobar znalac rimske književnosti i povijesnih prilika, dr Kostović je u svojem prijevodu *Anala* napisao također vrijednu studiju o Tacitu i njegovu djelu (5—25). Iznio je tu, zbijeno i sažeto, sve što se danas može kazati o starom povjesniku i piscu.

Osim izvrsna *Uvoda*, tj. rasprave o Tacitu i njegovim djelima, naš prevodilac je u svojem prijevodu donio obilje bilježaka (443—549), zatim *Kazalo imena s tumačem* (551—643).

Teško bi bilo naći ozbiljniju zamjerku Kostovićevu prijevodu. No ipak, ni ovaj prijevod, kao i toliki drugi, ne može proći bez ikakve napomene i zamjerke. Poznata nam je stara izreka: koliko prevodilaca, toliko i prijevoda. U tom smislu, mogao bi se svaki recezent odlučiti, barem tu i tamo, za svoju vari-

jantu, različitu od one za koju se odlučio prevodilac. O tome često odlučuju vlastiti stil i ukus. No valja napomenuti da u ovom opsežnom radu nema stvarnih propusta i pogrešaka. Koliko sam uspio pratiti prijevod i izvornik, nisam mogao osjetiti sadržajno-izričajni raskorak. Drugo je pitanje, što napomenuh, kada se radi o pojedinim iskazima i stilskim formulacijama. Tu bi se možda moglo primjetiti da se prijevod na mahove čini krut; izričaji i tijekom naracije školski odmjereni.

Moglo bi se također upozoriti na neke propuste lektora. Iako je jezik prijevoda jedar i jasan, nađe se ipak pogrešaka. Tako, na primjer, u tekstu stoji *vladalačkom* umjesto *vladarskom*, *izgnanik* umjesto *prognanik*; zatim *iza* umjesto *poslije* itd. Ali očito u prijevodu dra Kostovića nema ni u tom pogledu više pogrešaka negoli ih ima u našim najserioznijim izdanjima. No to je više krivnja naših današnjih priručnika, posebno rječnika i pravopisa ili, još općenitije, škole nego pojedinih pisaca.

Na kraju valja zahvaliti dru Kostoviću što nam je uspješno priredio dugoiščekivani prijevod Tacitovih *Anala* i zaželjeti mu da nas što prije obraduje i prijevodom drugih Tacitovih djela, koja je, kako sam čuo, preveo i čeka na izdavača.

MEDITACIJE O SMRTI

(Stjepan Krčmar, *Smrt koja nas ne zaobilazi, vlastita naklada, Zagreb, 1972*)

Veljko Vučetić

Poslije zbirke *U zrcalu*, Stjepan Krčmar nam se javlja novim ciklusom novela koje pretežno raspravljaju o smrti, na dosta virtuozan način. Ova nas nova zbirka, *Smrt koja nas ne zaobilazi*, može oduševiti jer je rađena na modernom principu proze, gdje je fabula nezapaženo utkana u naraciju, a ipak nosi cijelu sadržinu novele i vabi svojim zanimljivim sižeom.

Pitanje smrti autor nije postavio metafizički, na način religiozne sudbine, nego je potcrtao problem u psihologiji događaja i glavnih lica u novelama. Na taj se način autoru pružila mogućnost da potcrta ambijent događanja, karakter i psihologiju svojih junaka i, konačno, da nas tako uvede u tragičnost čovjeka uopće, bez obzira na njegovo zvanje ili pripadnost.

Literarna je forma ovih novela dotjerana, izrađena je modernistički tako da ih čitamo s ugodnošću. Pitanje tragike čovjeka pisac postavlja kao glavni problem svoje proze. Vještom rukom nas vodi u priču, ali kao da iz same priče i novele nema izlaza. Tu nam tragika kao sudbina izlazi na vidjelo. Upoznajemo se s raznim aspektima ljudske igre u životu, s aspektima naše vlastite priče, ali istina o smrti ostaje nedokučiva, nešto neispitano i nemoguće protumačiti. S tog stajališta ova proza ima jedan gorak realistički pristup, jer je najrealnija i najvjerodostojnija s obzirom na sam život i smrt kako je u životu doživljavamo.

Novela *Zavjera*, s obzirom na sličnost sadržaja, odvaja se od ostalih kratkih priča i bez sumnje najbolja je u fakturi literarnog materijala. Somnambuliističko lice priče, Izaija, postavlja svojim sugrađanima pitanja iz etike, pa i religije. On se, na granici ludila i nesvakidašnjosti, bavi sudbonosnim problemima čovjeka, ali njegove vlastite riječi postaju samo jeka koja se odbija od njegovih sugrađana: »Ako treba«, čuje se odjek, »i pobunite sa samo da se vratite u svoj zavičaj jer on nije odavde, i zato se bunite protiv svega što vas sprečava da se vratite, bunite se i protiv sebe, jer i u vama leži zapreka ovom povratku i ta je pobuna sveta stvar...«

Stjepan Krčmar ima smisla i načina da nam predoči svoje literarne vizije. Osobito je vješt da u malim literarnim cjelinama i pričama zaokruži ukus jedne literarne poruke koja se, nema sumnje, snažno doimlje.